

MAGDALENA DVOŘÁKOVÁ

HRANICE VE SVĚTĚ ŠKOLNÍ TŘÍDY¹ **BORDERS IN THE WORLD OF A CLASSROOM**

Úvod

Školní třída představuje součást školního prostředí, se kterým je žák nejin-
tenzivněji konfrontován a představuje vedle rodiny a vrstevnické skupiny velmi
významný socializační činitel, kdy si jedinec zvnitřňuje dané normy a hodnoty
společnosti a začleňuje se do systému společenských vztahů. Zahraniční výzkumy
(např. Eder, 1990, Adelman, Taylor, 2005) poukazují na souvislost mezi subjek-
tivně vnímanou spokojeností ve školní třídě a psychosociálním i tělesným zdra-
vím školních žáků. Tomuto aspektu je již několik desítek let věnována pozornost
ze strany pedagogických věd, které se snaží empiricky zachytit fenomén klimatu
školy a klimatu školní třídy, případně aspekty dětské (ne)spokojenosti ve škole.
Co se týče českého pedagogického výzkumu, zájem o výzkum klimatu školní
třídy je projevován již od sedmdesátých let a v posledních letech posiluje zájem
o zkoumání klimatu škol (srov. např. Mareš, 2003).

Cílem tohoto článku je na základě vlastního výzkumného šetření ilustrovat,
jaké poznatky a impulsy může pedagogickým vědám při zkoumání školního kli-
matu nabídnout etnografický přístup. Po krátkém nastínění způsobu realizace
výzkumného šetření představím výsledky výzkumu. Protože je etnografie desi-
gnem, který je schopen poskytnout velké množství popisného materiálu, byla pro
účely tohoto článku vybrána pouze nepatrná část výsledků výzkumu.

Charakteristika realizovaného výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření, které jsem realizovala ve druhém pololetí školní-
ho roku 2005/2006, bylo zodpovědět otázku, jak žáci subjektivně vnímají klima
školní třídy. Tato velmi obecná otázka byla zpřesněna o aspekty, které se týkaly
vztahů mezi žáky navzájem, vztahů mezi učiteli a žáky, vnímání pravidel, vnímá-

---

¹ Příspěvek vychází z magisterské diplomové práce s názvem „Klima školní třídy očima žáků“, která byla obhájena na Ústavu pedagogických věd FF MU v roce 2007.

ní alternativních prvků ve výuce a konfrontace ideální a současné podoby života ve školní třídě.

Jako výzkumný vzorek jsem zvolila žáky šesté třídy jedné brněnské základní školy. Toto rozhodnutí jsem učinila, protože jsem předpokládala změnu vnímaného klimatu po přechodu některých žáků na víceletá gymnázia. Během šetření se jako relevantní projevíly také poznatky vývojové psychologie, která chápe přechod z primárního na nižší sekundární stupeň jako mezník v periodizaci vývoje člověka. Jak uvádí literatura (např. Vágnerová, 2005, Jarkovská, 2006, Doubek, 2005), jedná se o období, kdy se vrstevnické skupiny mění, co se týče složení a velikosti. V obecné rovině jsou vztahy mezi pubescenty velmi proměnlivé a charakteristické nevyjasněným hledáním a experimenty, přičemž těmto věkovým specifikům podléhají především vztahy mezi dívkami a chlapci.

Na základě dat získaných technikami zúčastněného pozorování a polostandardizovaného dotazování² žáků jsem dospěla k několika kategoriím, které poměrně detailně odpovídaly na jednotlivé dílčí otázky. Ačkoliv to nebylo mým původním záměrem, během rozhovorů i v samotné analýze byla největší pozornost věnována vztahům mezi spolužáky, žáci dokázali o tomto tématu hovořit nejvíce. Vztahy mezi žáky v různých variantách jsem popsala v kategoriích „Vytváření a překračování hranic“. Následující ukázky z těchto kategorií ilustrují, jaká data mohou být produktem etnografického šetření.

Výsledky výzkumu

Hranice mezi lidmi, které jsou stejně tak skutečné jako ve světě fyzickém, vznikají z lidské potřeby identifikovat se. V souvislosti s malými sociálními skupinami umožňují hranice získat pocit, že někam patříme, že jsme součástí nějakého většího celku. Jinými slovy, vědomí hranic je podmínkou pro existenci malé sociální skupiny, bez tohoto vědomí skupiny reálně neexistují. Na hranice mezi uvnitř třídy jsem se ptala otázkami, jak jsou dívky/chlapci rozdělení, jaké mezi sebou mají party. Věřohodnost výpovědí byla konfrontována se záznamy ze zúčastněného pozorování.

Hranice uvnitř dívčí skupiny 6.A

Dívky se shodují v názoru, že jsou rozděleny na dvě skupiny, přičemž důvod tohoto rozdělení je odůvodňován různým způsobem. Minoritní skupinu tvoří Soňa, dívka vietnamského původu, která je ve třídě prvním rokem, Kamila, která je všemi označována jako nekomunikativní, a některými dívkami je k této skupině řazena také Irena, přičemž ona sama se cítí být členkou majoritní dívčí skupiny. Všechny tři dívky jsou od ostatních odlišovány Gábinou:

„No, tak holky jsou rozděleny na ty, co se víc zajímají o kluky a potom ty, co se nezařazují do kolektivu, no třeba, že Kamila, Soňa, Irena ta se o ně taky moc

² Bylo realizováno 16 rozhovorů se žáky této třídy.

nezajímá, no a třeba ta Kamila a Soňa o přestávce sedí na svém místě, nikam nechodí a jsou vlastně jenom spolu a nijak nechťej s náma komunikovat.“

Irena tedy v interpretaci Gábiny není řazena do majoritní dívčí skupiny z důvodu absence zájmu o druhé pohlaví. Kamila a Soňa zároveň neoplývají vlastnostmi, které jsou v 6.A hodnoceny kladně. Jsou nekomunikativní a neakční. Kdo je tichý, neumí se prosadit a nezajímá se o kluky je očividně diskvalifikován. Kamila, Soňa a Irena jsou sice vyřazovány ze strany větší majoritní skupiny, ale nedomnívám se, že by vytvářely skupinu se svou vlastní strukturou. Irena není Katčinou smetánkou přijímána jen z důvodu nezájmu o druhé pohlaví. Pokud je ovšem činnost, konverzace iniciovaná majoritní skupinou zaměřena na jiný cíl, její vyřazení pomíjí. Soňa a Kamila jsou přátelskou dvojicí – Soňa se připojila k nekomunikativní Kamile, protože pro ni byla přijatelnější alternativou než Katčina smetánka. Je zajímavé, jak vidí situaci part mezi dívkami Pavla:

„No Gabča, Lucka, Katka a dejme tomu třeba ještě já, pak Soňa a Kamy (Kamila), ty jsou takový svý ještě s Irčou, jsou prostě svý...že tohle, že se nesnaží ze sebe nic dělat, že se prostě, že jim to tak jde, takhle jen být sama sebou...no, my se asi trochu snažíme ze sebe něco dělat, já moc nevím, ale tak nějak to je, že holky ze sebe dělaj větší, lepší a tak.“

Pavla svými slovy vlastně potvrzuje a dává širší rozměr vymezení Gábiny. Tři dívky, které nejsou přijímány do majoritní skupinky, se nezajímají o chlapce, a z toho vyplývá i jejich chování. Na rozdíl od zbytku majoritní dívčí skupiny se nesnaží předvádět se a upoutávat na sebe pozornost.

Zatímco Irena se cítí součástí majoritní dívčí skupiny, Soňa si je vědoma své nepříslušnosti ke skupině, která je velmi zřetelně vidět ve vyjadřování se o dívčí skupině jako takové: *„Oni taky třeba...oni dělali.“* Kamilu a Irenu popisuje slovy:

„Takže jako nejsou ty nejoblíbenější, protože jsou jako vedlejší...Kamy a Irena, oni jsou jako od nich, takže se s nima jako moc nebavěj.“

Soňa v následující výpovědi potvrzuje důvody rozdělení skupiny dívek, které naznačila Gábina, ale zároveň nevyjadřuje potřebu být součástí této skupiny:

„...já si s nima nemám co říct, oni se baví jen o těch blbostech, o klukách nebo pomlouvaj a to mě nebaví.“

Soňa dává jasně najevo, že nemá potřebu účastnit se zábavy dívek, která je ve velké míře soustředěna na opačné pohlaví a praktiky pomlouvání. Jak je vidět, výpovědi dívek si neprotiřečí. Tři dívky, které nejsou tak oblíbené, neparticipují na denních interakcích Katčiny smetánky v takové míře, jako členky majoritní skupiny. Odlišnost dvou dívčích skupinek odpovídá také dělení Doubka (2005), když hovoří o vyhraněných pólech společenského chování. Na jedné straně identifikuje „metodu dívek, které aktivně vystupují v konkurenčním boji společenského života“, v případě 6.A tedy majoritní skupinka dívek. Na druhé straně „metody jiných, které se mu vyhýbají“ (Doubek, 2005, s. 58), tedy Kamila, Soňa a příležitostně Irena.

V dívčí skupince byla dívkami jako osoba, která je schopná si něco prosadit, označena Katka. Soňa to ukazuje na následujícím příkladu:

„Třeba oni dělali apríla, a to bylo v sobotu a oni to chtěli udělat v pátek, no a Katka řekla něco, ona to vymyslela a ať to udělají, a kdo jako nechtěl, tak mu nadala, tak to nakonec udělali a pak to udělala celá třída.“

Při analýze rozhovorů jsem Katku označila jako královnu třídy, osobu, která se řadí mezi nejúspěšnější, co se týče školních výsledků, která je jedinou dívkou, která s někým ze třídy chodí a která, jak osvětluje Gábina:

„Je hodně oblíbená mezi klukama, protože ona se s nima jako hodně bavila a dokázala si u nich podržet to postavení, že vlastně se jí ani nikdy moc neposmívali.“

V oblíbenosti se dle názoru dívek ovšem dělí právě s Gábinou a také Luckou. Nejlepší kamarádky Katku a Lucku srovnává Soňa: *„Ale ona je hodná Lucka, ale Katka je trošku taková horší no, teda pro mě.“* V terminologii sociální psychologie by byla Katka označena jako „vůdce skupinové politiky“ a zároveň „vůdce jako arbitr, který smiřuje, urovnává a prostředkuje“ (Nakonečný, 1999, s. 233).

Právě Katka a Gábina jsou ale také označovány Pavlou jako expertky na pomlouvání. Jestliže porovnáme data získaná dotazováním a prostřednictvím zúčastněného pozorování, vidím v první řadě Katku jako tvůrce hranic v rámci dívčí skupiny, přičemž každé dívce z majoritní skupiny hrozí, že bude kdykoli z prestižní skupinky vyřazena a dostane se do stejného postavení jako Soňa či Kamila. Občasným vyřazováním je potrestána kvůli rivalitě o chlapeckou přízeň Jana a z pro mě ne zcela zřejmých důvodů Pavla, která přistupuje vedle slovních hádek až k fyzickému napadnutí. Jedná se o dvě dívky, které se určitým způsobem snaží ohrozit výsadní pozici Katky. Jana je atraktivní pro opačné pohlaví a Pavla je jako málokdo ze třídy schopna vzepřít se Katčinu dominantnímu názoru, přičemž je schopná se i prát. Kdo se Katce z určitého důvodu znelíbí, je nejdříve z její strany zesměšněn, přičemž používá stejné rituály jako v případě marginalizovaného Ládi – *„tady něco smrdí“* – a následně je odmítnut celou skupinou. Tento jev lze dokumentovat záznamy z pozorování a i ve výpovědi Pavly, se kterou ostatní dívky občas nemluví, *„protože prostě Katka je milánek všech, tak, jakmile já se s ní pohádám, tak už jsem já ta blbá“*, snaží se mi vysvětlit. Katka je vůdcem, který *„hraje ve skupině významnou dominantní roli spjatou s činností celé skupiny...v určitém směru se prosazuje nebo vede skupinu vůbec...a jako taková má také značný vliv na členy skupiny“* (Nakonečný, 1999, s. 232–3).

Dle uvedených úryvků z rozhovorů se domnívám, že dívky jsou skutečně rozděleny na dvě skupinky, přičemž nelze tak jednoznačně tvrdit, že jsou všechny členky majoritní skupiny nadšené svým členstvím nebo přinejmenším podmínkami členství, které nejsou nikde kodifikovány, ale libovolně nastolovány Katkou. Ale i ne vždy nejčistší praktiky dominantní Katky jsou shledávány jako výhodnější než být vyloučen, respektive zařazen do skupinky nekomunikujících.

Překračování hranic dívčích part

Zřejmě nejvýrazněji lze tendenci překračovat hranice uvnitř dívčích part sledovat v případě Soni, která je z majoritní skupiny vyřazována kvůli nekomunikativnosti, *„nezapojování se“*. Soňa ale dosahuje velmi dobrých školních výsledků,

což nezůstalo bez povšimnutí ostatními dívkami. Tuto situaci líčí Pavla, když popisuje své dilema kamarádit či nekamarádit se Soňou:

„...třeba se Soňou jsem chtěla celkem kamarádit, protože na první pohled vypadá zajímavě a na druhé, ona všechno umí, ona umí malovat, rychle běhá, ona umí všechno.“

I přesto, že byla Soňa již na začátku příchodu do třídy identifikována jako chytrá, nezařadila se do majoritní skupiny z důvodu časté komunikace s tichou a neatraktivní Kamilou a také nezájmem o praktiky a činnost majoritní dívčí skupiny. Jistou diskreditaci přidal Soně jistě také rituál, kterým byla přijata do třídy. Kamil jej popisuje následovně:

„To vymyslela Katka, jako, že smrdí a pak se k ní zase plno lidí přidalo, ale voní ji to jako neřikali, oni si to říkali jen mezi sebou.“

Pro Soňu tedy neodpovídala možnost participovat ve světě dívek zpočátku jejím představám, ale byla zároveň odmítnuta dívkou, která v tomto světě stanovuje pravidla. K překračování tohoto oni – my ovšem dochází v době stresu, před písemkou, zkoušením, před odevzdáním úkolu. Situaci dokumentuji daty ze zúčastněného pozorování.

Třetí hodinu se píše písemka z matematiky, v celé třídě vládne nervozita. Lucka, Jana a Katka přicházejí k lavici Soni, zda by jim mohla něco vysvětlit. Ke skupince se připojuje ještě Irena, všechny si nahlas opakují, vzájemně se zkouší. Po příchodu do učebny matematiky oslovuje Soňa sama Kamila a Gábinu a pokračuje s nimi v procvičování a přezkušování se.

(ukázka č. 1)

Na základě této ukázky se domnívám, že k překračování hranic dívčích part dochází v době učebního stresu, ve chvílích, kdy je třeba podat určitý školou požadovaný výkon. Jinými slovy, hranice jsou vytvářeny a překonávány v závislosti, zda se jedná o úkolové situace či o situace volné. Požadavky školy stojí proti všem dívkám v pozici nepřítel, kterému jsou schopny se společně bránit.

Hranice uvnitř chlapecké skupiny 6.A

Co se týče existence part, nejsou chlapci ve svých výpovědích jednotní. Chlapce jsem rozdělila na skupinu „intelektuálů“ a „sportovců“. Vedle aktivních fotbalistů, což jsou Pavel, Marek, Michal a Hynek, se ke skupince hlásí sportovci bývalí – Honza, Radek a Jakub. Přátelství těchto chlapců není ovšem primárně vázáno na samotný sport. Tématem jejich debat jsou mobilní telefony, počítačové hry, internet, chat. Ve skupince sportovců jsou zároveň přítomni všichni chlapci, které dívky označily jako nekomunikativní. Mezi intelektuály lze zařadit Štěpána, Kamila a Martina. Vyznačují se výrazným zaměřením na školní výkony a četbou fantasy příběhů. Nelze ovšem tvrdit, že by bylo rozdělení na intelektuály a sportovce zcela striktní, např. Kamil a Štěpán se také věnují sportu a Honza je

výrazně proškolně zaměřen. Osobou, která není řazena do žádné z výše zmíněných skupin, je Láďa.

Všichni chlapci se shodují, že vyřazovanou osobou je Láďa. Štěpán popisuje jeho pozici ve třídě následovně:

„...Láďa, protože on je docela nevykonnej a jako někteří se mu posmívají a prostě on nikam nepatří...“

Štěpán, který je zřejmě nejbližší osobou Ládi ve třídě a který je ochoten se ho v určitých situacích zastat a použít při jeho obraně fyzického násilí, vysvětluje stigmatizaci chlapce na základě sportovního handicapu. Další důvod vylučování vysvětluje Radek následovně:

„Myslím, že všem celé třídě vadí jeho vzhled...a v pátý třídě podle mě, to jsme se mu smáli docela hodně, to jsme mu říkali zubatka a takový.“

Je zde vidět, že chlapci se k Láďovi chovali údajně stejným způsobem jako dívky. Obdobně jako ony už považují své chování za překonané. Během zúčastněného pozorování jsem nezaznamenala žádnou situaci, kdy by se chlapci posmívali Láďovi kvůli vzhledu. Přesto nelze tvrdit, že by byl Láďa přijímán s nadšením. Honza vysvětluje přístup k Láďovi následovně:

„...my si povídáme a on třeba k nám přijde a řekne „To je hrubej kec“ a takhle a ani neví, o čem mluví, ale aby se jako zapojil, no a že to vůbec není vtipný, ale jemu se to zdá vtipný...a občas se chová prostě, že k tobě přijde, začne se ti smát a prskat do ksichtu a to se taky každému nelíbí...“

Jak lze ovšem v předešlé ukázce vidět, příliš se mu nedaří. Špatně odhaduje situace a bez kontextu volí témata, která kdysi slyšel u oblíbeného spolužáka. Nedokáže odhadnout vhodnost vtipu, a tak se jeho pokus o zapojení hrouť.

Mechanismy, dle kterých se vymezují chlapecké party, jsou zcela jiného charakteru než u dívek. Zatímco u dívek dominuje v samotném rozdělení velkých a malých slečen zájem o druhé pohlaví a v jistých momentech rozhodnutí královny Katky, u chlapců je to především o společné činnosti, o obsahu. Ve srovnání s dívčí skupinou nelze také identifikovat žádného chlapce, který by uvnitř celé chlapecké skupiny vytvářel hranice obdobně jako Katka ve skupině dívků. Lze vidět paralelu mezi pozicí Ládi a Kamily a Soni. Ani jeden z ostrakizovaných není schopen (nebo nemá zájem) zapojit se adekvátně do činností, příp. do hovoru, který je praktikován majoritní skupinkou. Příležitostně jsou centrem posměchu, a to především ze strany dívek.

Překračování hranic chlapeckých part

Hranice mezi skupinkou intelektuálů a sportovců nejsou natolik striktní, aby pro většinu chlapců činilo větší problémy je překonávat. Ambiciózní Štěpán je schopen komunikovat se sportovci především v zápalu určité soutěže, přičemž je pravděpodobné, že se konverzace stočí k hádce. Vůči Kamilovi jsou obdobně jako ze strany dívek hranice překonávány z pragmatických důvodů. Mezi chlapci existuje velmi nízká tendence překonávat hranice vůči Láďovi, kterou je scho-

pen za určitých okolností zrušit Štěpán. Jestliže dochází k vzájemné komunikaci s ostatními chlapci, iniciativa přichází výhradně od Ládi.

Hranice holky versus kluci 6.A

Ve snaze popsat a představit mi svou vlastní třídu se žáci velmi často uchylují k rozdělení na základě genderové příslušnosti. Gábina mi popisuje svou třídu následovně:

„No my jsme prostě jen tak rozdělený na kluky a holky, no a podle mě někteří kluci ani moc nechtějí komunikovat s téma ostatníma.“

Tento jev, že vedle sebe koexistují oddělené skupiny chlapců a dívek, je dívkami vnímán vesměs negativně a uvádějí jej také, mají-li se vyjádřit k podobě ideální třídy. Ve svých výpovědích se dívky shodnou v identifikaci tzv. „nekomunikativní chlapecké skupiny“, která ovšem tuto skutečnost nepopírá, jak trefně vystihuje Jakub, když se mi snaží vylíčit, jak se liší dívčí a chlapecká parta:

„V chování, v děláni věcí, prostě všechno, ve všem prostě jsme úplně jináci, prostě my se třeba bavíme o něčem a oni přijdou a hned vy jste blbí...holky, to jsou všechny to samý, jedna udělá třeba sluníčko a ta druhá udělá to stejný a všichni si musí udělat sluníčko...pro ně vůbec neexistují nějaký hry (počítačové hry, pozn. M.D.), něco takovýho...furt si musí musí něco ukazovat, furt se dívají na Bravo a to už prostě není jako něco pro mě, jako jsou úplně jinde.“

Hranice mezi chlapci a dívkami jsou vystupňovány, jestliže dojde k hádce mezi jednou dívkou a jedním chlapcem, která se rozšíří na celý dívčí a chlapecký tábor. Takovou situaci popisuje Pavla slovy:

„To hlavně ten Radek, ten nadává Janě a tak, ale on vždycky zatáhne ty žaluzie, aby tam nebylo světlo, ale ty kytky to potřebujou a taky se nám (holkám) to nelíbí, jak je tam tma...tak to zase dává dolu, my s ní dost souhlasíme, aby tam bylo trochu to světlo on to vždycky nechá úplně roztáhlý...a jinak asi ještě, když třeba ten Kamil, když ho Katka nebo někdo urazil, tak začal hned, ať všichni kluci zvednou ruku, kdo si myslí, že všechny holky jsou krásy a takovýhle blbosti.“

Podobné hádky se většinou vztahují ke správě o společnou nástěnku nebo o střídání chlapecké a dívčí skupiny v odborných učebnách. Na základě těchto ukázek, lze konstatovat, že jak dívky, tak chlapci si uvědomují odlišnost „svých světů“, oba tábory se ovšem vidí na vyšším vývojovém stupni – dívky usilují o to, aby jim chlapci věnovali více pozornosti, aby se „více bavili“, a chlapci naopak očekávají, že jejich spolužačky opustí své rituály sdělování a napodobování a že budou konečně jako oni sami „v pohodě“. Současný stav je vnímán negativněji dívkami. Druhá ukázka potvrzuje tvrzení vývojové psychologie, že „společný cíl, ale ještě lépe společný nepřítel“ (Vágnerová, 2005, s. 299) posiluje soudržnost (kohezi) skupiny.

Překračování hranic holky versus kluci 6.A

Ačkoliv jsou hranice mezi dívčím a chlapeckým táborem prezentovány jako velmi silné a žáky není jmenována žádná společná parta dívek a chlapců, k překračování hranic mezi nimi dochází v několika variantách. **První varianta** překračování hranic je realizována všemi členy školní třídy, vztahuje se na celou i dívčí a chlapeckou skupinu. Dochází k ní, pokud jde o zvýšenou stresovou situaci, která je způsobena požadavky školy (viz ukázka č. 2).³ Tento jev je velmi zřetelný ve chvílích před písemnou prací, ve chvílích, kdy je třeba odevzdat úkol či vypracované daltonské listy. V těchto chvílích nehraje roli, kdo je zábavný, komunikativní, ale ten, kdo je schopen pomoci, jak dokládá následující ukázka.

Radek: „*My něco píšem?*“

Gábina: „*Nepíšem, ale máme mít odevzdané listy, všechny!*“

Radek: „*Do prčic, listy, listy, kruci, kde mám listy. Kolik jich má být?*“

Katka: „*43, ale to nikdo nemá, teda asi ne*“

Gábina: „*Já mám 42*“

Radek: „*A půjčíš?*“

Gábina půjčuje Radkovi své vypracované listy.

(ukázka č. 2)

Druhá varianta – modus sexuální překračování hranic nepřísluší všem žákům 6.A, ale pouze „vyvoleným“. Ve vzájemné komunikaci mezi Štěpánem, Markem a Katčínou smetánkou hraje jednoznačně roli modus, který je Doubkem (1998, s. 345) popisován jako „sexuální“ v opozici k modu „azylové“. Tendence překračovat hranice je vedena samotným zájmem o druhé pohlaví. Důvody pro jistou fascinaci určitými chlapci charakterizuje Lucka slovy:

„*No, nevím, on je takovej vtipnej, takovej jako rošťák, že je pořád takovej živěj jako, taky, že pořád dělá naschvály, že pořád někde padá, vždycky, když utiká, tak schválně spadne, aby jako byla sranda.*“

Pro majoritní skupinu dívek jsou atraktivní jednoznačně chlapci, kteří se v určitých chvílích úspěšně snaží bavit celou třídu, kteří neplní všechna pravidla, čímž získávají na atraktivitě. Obzvláště u těchto chlapců, v použité terminologii „sportovců“, je překračování hranic dívkami vnímáno jako vítané, přičemž zároveň většina sportovců je dívkami definována jako nekomunikativní. Naopak u dívek nepatřících ke skupince kolem Katky nejsou tito chlapci oblíbení. Překračování hranic u těchto dívek probíhá v terminologii Doubka (1998, s. 345) v poplatnosti **azylového modu (druhá varianta)**: „Azylové je forma erotického vztahu, kde sex je „in absentia“. Je v nepřítomnosti. Je jaksi „odřeknut“. To ovšem neznamená, že by azylové měl co dělat s „láskou“. Záleží vždy ještě na řadě věcí, ale je to vztah

³ Tato ukázka zároveň reprezentuje způsob práce s empirickými záznamy, v tomto případě konkrétně se záznamem zúčastněného pozorování.

spíše nekonfliktní, s altruistickými prvky.“ Svou volbu vysvětlují dívky pouze jednoduchým „je nejhodnější“.

Závěrem

Cílem tohoto článku bylo na základě výzkumného šetření, které bylo realizováno v rámci projektu diplomové práce, ukázat, jaké poznatky může etnografický přístup poskytnout při zkoumání klimatu školní třídy. Za pozitiva tohoto výzkumného přístupu lze považovat velmi precizní informace o skutečném vnímání klimatu jeho jednotlivými aktéry a podrobný náhled do žitého světa za stěnami školní třídy, který nám jiné techniky nezprostředkují. Jeho negativem je ovšem značná časová náročnost. Přístup do školního prostředí pro nezúčastněného výzkumníka také nepovažuji za zcela neproblematický, jak dokládají i zprávy Pražské skupiny školní etnografie. Úspěch etnografického šetření je zároveň podmíněn samotnou osobou výzkumníka, který si musí získat důvěru svých respondentů. Etnografickému designu však nelze upřít originalitu a věrohodnost získaných dat, které umožňují na věci zřejmě pohlížet nově. Co se týče výzkumu klimatu školní třídy, považuji techniky využívané v etnografickém designu v ideálním případě za komplementární k dotazníkovým šetřením.

LITERATURA

- ADELMAN, H. S., TAYLOR, L. Classroom climate. In Lee, S. W., Lowe, P. A., Robinson, E. (eds.). *Encyclopedia of School Psychology*. [online] Thousand Oaks, CA: Sage, 2005.b [cit. 2006–06–10]. Dostupné z <<http://smhp.psych.ucla.edu/dbsimple.aspx?Primary=2104&Number=9976>>.
- DOUBEK, D. Vztah, řeč, forma a sociální svět první třídy. In Pražská skupina školní etnografie. *I. třída: příloha závěrečné zprávy o řešení grantového projektu GA ČR 406/94/1417 „Žák v měnících se podmínkách současné škol“* [online]. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, s. 297–353. [cit. 2006–05–20]. Dostupné z <<http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/vyzkum.htm>>.
- DOUBEK, D. Vytváření skupin mezi vrstevníky – spolužáky. In Pražská skupina školní etnografie. *Psychický vývoj dítěte od 1. do 5. třídy*. Praha: Karolinum, 2005, s. 500–516. ISBN 80–246–0924–X.
- EDER, A. Risk factor loneliness. On the interrelations between social integration, happiness and health in 11-, 13- and 15-year old schoolchildren in 9 European countries. *Health Promotion International*, 1990, roč. 5, č. 1, s. 19–33. [online]. [cit. 2006–05–28] Dostupné z <<http://heapro.oxfordjournals.org/cgi/reprint/5/1/19.pdf>>.
- JARKOVSKÁ, L. Školní třída. In Smetáčková, I. *Gender ve škole. Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006, s. 45–50. ISBN 80–903331–5–X.
- MAREŠ, J. Zamyšlení nad pojmem klima školy. In JEŽEK, S. (ed.). *Sociální klima školy I*. Brno: MSD, 2003, s. 87–97. ISBN 80–86633–13–6.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. 287 s. ISBN 80–200–0690–7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80–246–0956–8.

SUMMARY

This text presents the results of a research about the ethnographic approach to classroom climate exploration. Positive about such design is certainly the exact information about the actual perception of the climate and the detailed insight into the lived world behind the walls of a classroom, which other techniques can hardly transmit. On the contrary, the demand of time and the difficult access to the school environment for an outside researcher are the drawbacks of the method. The success of ethnographic explorations depends very much on the researcher, who must gain confidence of his/her respondents. The ethnographic approach is in any case original and trustful for the obtained data, enabling us to look in a new way upon familiar things, as is proved by this clarifying contribution about the character of the borders between social groups within a classroom.